

Н.П. Сіваєва, Л.В. Темченко. Навчання іншомовного міжкультурного спілкування учнів старшої школи за допомогою проблемних завдань

УДК 371. 039

Н.П. Сіваєва,
старший викладач;

Л.В. Темченко,
старший викладач

(Житомирський державний університет)

НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРОБЛЕМНИХ ЗАВДАНЬ

У статті розглядається методика навчання іншомовного міжкультурного спілкування учнів старшої школи. Дається класифікація проблемних завдань та аналізується їх використання у різних сферах спілкування. Виділяються специфічні вміння, необхідні для іншомовного міжкультурного спілкування, наводяться приклади вправ.

На сучасному етапі розвитку суспільства міжкультурне спілкування займає одне з найважливіших місць. У зв'язку з цим підвищуються вимоги щодо рівня володіння комунікантами різними видами та формами іншомовної мовленнєвої діяльності. Тому виникає потреба у пошуку нових, більш ефективних методів навчання іноземної мови учнів загальноосвітніх шкіл.

Потреби суспільства знайшли відображення у виданій Міністерством освіти та науки новій програмі навчання іноземних мов [1], яка складена з урахуванням Рекомендацій Ради Європи [2] та Європейського мовного портфеля для мов, що вивчаються. Згідно з новою програмою, практичною метою навчання є формування іншомовної компетенції, однією із складових якої є соціокультурна компетенція. Сутність соціокультурної компетенції полягає в тому, що за її допомогою учні збагачують свої знання про спосіб та стиль життя у різних країнах, про їх соціальні цінності, норми, традиції, таким чином створюючи соціокультурний портрет країн, їх народів та мов; знайомляться з їх культурною спадщиною, ментальністю; засвоюють соціокультурні аспекти комунікативної поведінки в умовах міжкультурної комунікації. Значну допомогу в реалізації цієї мети можуть надати проблемні культурознавчі завдання. Тому ми вважаємо, що навчання іншомовного міжкультурного спілкування учнів ЗОШ з використанням проблемних завдань є актуальним і потребує вирішення.

Міжкультурний підхід найбільшою мірою відбиває специфіку іноземної мови як навчального предмета в загальноосвітньому учбовому закладі. Цей підхід з'явився в результаті методичної інтеграції наукових досягнень у галузі лінгвістики – теорії комунікативної лінгвістики і психології та теорії діяльності, що знайшло відображення в роботах із психології та методики навчання іноземних мов (Леонтьєв О.О., Зимня І.О., Пасов Є.І., Шатілов С.Ф., Рогова Г.В., Oller J.W., Tarone B., Long M.H.).

Згідно з новою програмою навчання та вивчення іноземних мов для загальноосвітньої школи, міжкультурний комунікативний підхід має такі особливості:

- мова розглядається як засіб спілкування;
- основними цілями є комунікативна компетенція, соціальна відповідність та прийнятність;
- мова вивчається через особисту діяльність учнів;
- урок іноземної мови розглядається як діяльність спілкування;
- рідна мова використовується зрідка, за необхідністю, коли це виправдано ситуацією.

Мова – це суспільне явище, вона обслуговує суспільство в усіх його сферах, є відображенням суспільної свідомості. Вона також відображає і стан культури в певний період розвитку нації і може бути використана як засіб пізнання певної культури. Тому мова повинна вивчатися як феномен культури.

Одним із найважливіших компонентів лінгвокраїнознавчої компетенції (основи міжкультурного спілкування) є оволодіння країнознавчою лексикою, загальними країнознавчими та фоновими знаннями про країну. Ми вважаємо, що успішна участь у комунікації неможлива без знань національно-специфічних правил комунікативної поведінки, яке реалізується в системі стійких правил і виразів у різноманітних ситуаціях спілкування. Невербальна мова доповнює чи замінює структури вербального висловлювання в суттєвому та емоційному аспектах. Знання таких мовленнєвих одиниць дають учням можливість ознайомитися з особливостями національної психології та бути повноцінними учасниками міжкультурної комунікації.

Формування умінь міжкультурного іншомовного спілкування відбувається при використанні новітніх технологій, які існують у методиці викладання іноземних мов. Ми зупинимося на використанні проблемних завдань.

Існує декілька класифікацій проблемних завдань, які можуть бути використані в процесі практичного оволодіння іноземною мовою.

Р.П. Мільруд виділяє 4 типи проблемних завдань: **поведінкові, морально-етичні, суспільно-політичні, науково-пізнавальні**.

Поведінкові проблемні завдання викликають неабиякий інтерес у старшокласників. Їх у першу чергу цікавить людина з її властивостями і можливостями, недоліками, а також людські відносини, почуття, поведінкові проблеми.

Завдання цього типу може бути таким:

Boxing competition between women is being shown on TV. Would you like to take part in the competition? Give arguments for and against.

Проблемні завдання морально-етичного плану включають проблеми взаємовідносин учнів у класі, школі; взаємовідносин старших з молодшими; питання дружби, товариськості, честі, гідності тощо.

Приклад завдання:

Do you approve of wearing a uniform in Ukrainian schools?

Проблемні завдання суспільно-політичного плану включають політичні та соціальні проблеми в нашій країні та інших країнах світу. Наприклад:

Some American politicians consider that the use of atomic bomb by the USA in Japan decreased the number of victims. Their number could have been much larger if the war had been waged on its territory. What is your opinion on this problem?

Науково-пізнавальні проблеми включають проблеми розвитку науки та техніки, літератури та мистецтва у рідній країні та країнах, мова яких вивчається, пов'язані з історією, географією, традиціями цих країн. Наприклад, учням пропонується уривок з твору відомого англomовного письменника. Учні повинні встановити місце та час подій, доводячи свою точку зору, яка базується на знаннях, отриманих на уроках історії, географії тощо.

Вищеназвані 4 типи проблем реалізуються в межах сфер спілкування, визначених діючою програмою з іноземних мов для ЗОШ.

Як відомо, всі сфери спілкування загалом розділяють на основні чотири: **суспільна сфера, особистісна сфера, навчальна сфера, професійна сфера.**

Під суспільною сферою розуміють все, що пов'язано з загальним соціальним спілкуванням (наприклад: суспільні служби; культурні заклади, такі, як музеї, виставки; заходи для відпочинку – театр, кіно; засоби масової інформації – преса, телебачення; наукові досягнення).

Особистісна сфера – це взаємовідносини у родині, між друзями, особисті інтереси, уподобання в музиці, живопису, літературі тощо.

Навчальна сфера пов'язана з навчальною діяльністю та участю в цій діяльності людини, метою чого є отримання знань та вмінь.

Професійна діяльність враховує все, що належить до дій та практики людини, пов'язаних з професійною діяльністю.

У межах кожної із сфер спілкування ми виділяємо програмні теми, а також пропонуємо різні типи проблемних завдань для їх вирішення.

Узагальнимо все сказане в таблиці.

Таблиця 1.

Сфери спілкування (domains)	Теми спілкування (spheres)	Типи проблемних завдань
Особистісна (personal)	1. Я і моя сім'я 2. Стосунки з друзями 3. Моє помешкання 4. Інтереси та хобі	Поведінкові, морально-етичні
Суспільна (public)	1. Кіно, театр 2. Преса, телебачення 3. Музеї, виставки 4. Наукові досягнення 5. Транспорт	Соціально-політичні, поведінкові, морально-етичні, науково-пізнавальні
Професійна (occupational)	1. Моя майбутня професія 2. Професія та покликання	Науково-пізнавальні, морально-етичні
Навчальна (educational)	1. Улюблені шкільні предмети 2. Особливості шкільного дня 3. Позакласні заходи	Науково-пізнавальні, поведінкові, морально-етичні, соціально-політичні,

Потрібно також уточнити, якими мовними вміннями потрібно володіти для вирішення кожного із типів проблемних завдань.

У проблемних задачах поведінкового типу реалізуються комунікативні наміри запиту і видачі інформації і вираження особистої думки комунікатора, згоди чи незгоди з чужою.

У проблемних задачах морально-етичного типу реалізуються комунікативні наміри оцінки і вираження думок. У соціально-політичних проблемних ситуаціях учні оволодівають уміннями коментування і аргументування. В науково-пізнавальних проблемних ситуаціях – засобами вираження оцінки, уміння коментування, аргументування і контраргументування.

Таким чином, при перерахуванні комунікативних намірів – констатування, оцінки, аргументування, контраргументування – ми можемо переконатися в зростанні складності мислительних операцій, необхідних для актуалізації комунікативних намірів.

Відповідно до зазначеного, можна зробити висновок, що найбільше уваги в роботі із старшокласниками учитель повинен приділяти поведінковим і морально-етичним проблемним ситуаціям і лише при оволодінні

учнями комунікативними вміннями поступово переходити до обговорення суспільно-політичних і науково-пізнавальних проблемних ситуацій.

Далі перейдемо до розгляду шляхів створення проблемної ситуації.

Р.П. Мільруд виділяє шість основних способів організації обговорення проблеми:

- ✓ перешкода на шляху до мети;
- ✓ вибір одного із декількох варіантів вирішення проблеми;
- ✓ неповні вихідні дані;
- ✓ використання учнями знань у нових умовах;
- ✓ зіткнення протилежних за змістом поглядів;
- ✓ неадекватність знань і досвіду школяра задачі виконання діяльності.

При виборі засобів створення проблемної ситуації вчитель обов'язково повинен враховувати тип проблеми.

Так, наприклад, використовуючи морально-етичні проблемні завдання, доцільно використати такі способи створення проблемної ситуації, як перешкода на шляху до мети, вибір одного із декількох варіантів вирішення проблеми, неповні вихідні дані, зіткнення протилежних точок зору.

Наведемо приклад:

Для організації обговорення морально-етичної проблеми вчитель повідомив учням неповні вихідні дані. Він розповів про те, що юнак запросив дівчину до театру. Вистава була цікава, але більше вона не погодилась піти до театру з юнаком. Чому?

Учні зробили припущення, що юнак неправильно себе поводить у театрі: не подав дівчині пальто, не пропустив її поперед себе, голосно розмовляв під час вистави, не провів дівчину додому. Таким чином, збагативши неповні дані, учні зуміли розв'язати проблему та зробити висновки про деякі морально-етичні норми поведінки.

Науково-пізнавальні проблеми найкраще створювати такими засобами:

- використання знань у нових умовах;
- перешкода на шляху до мети;
- неадекватність знань і досвіду школярів поставленій задачі.

Науково-пізнавальні проблеми стимулюють учнів до самостійних пошуків.

Перераховані вище способи створення проблемної ситуації не закріплюються за певним типом проблемної ситуації. Використання того чи іншого способу організації проблемної ситуації визначається змістом покладеного в основу матеріалу.

Сказане можна представити у вигляді таблиці (Таблиця 2).

Вирішення проблемних завдань, яке відбувається в процесі полілогічного спілкування, потребує від учнів специфічних умінь, які можна умовно розділити на 3 групи:

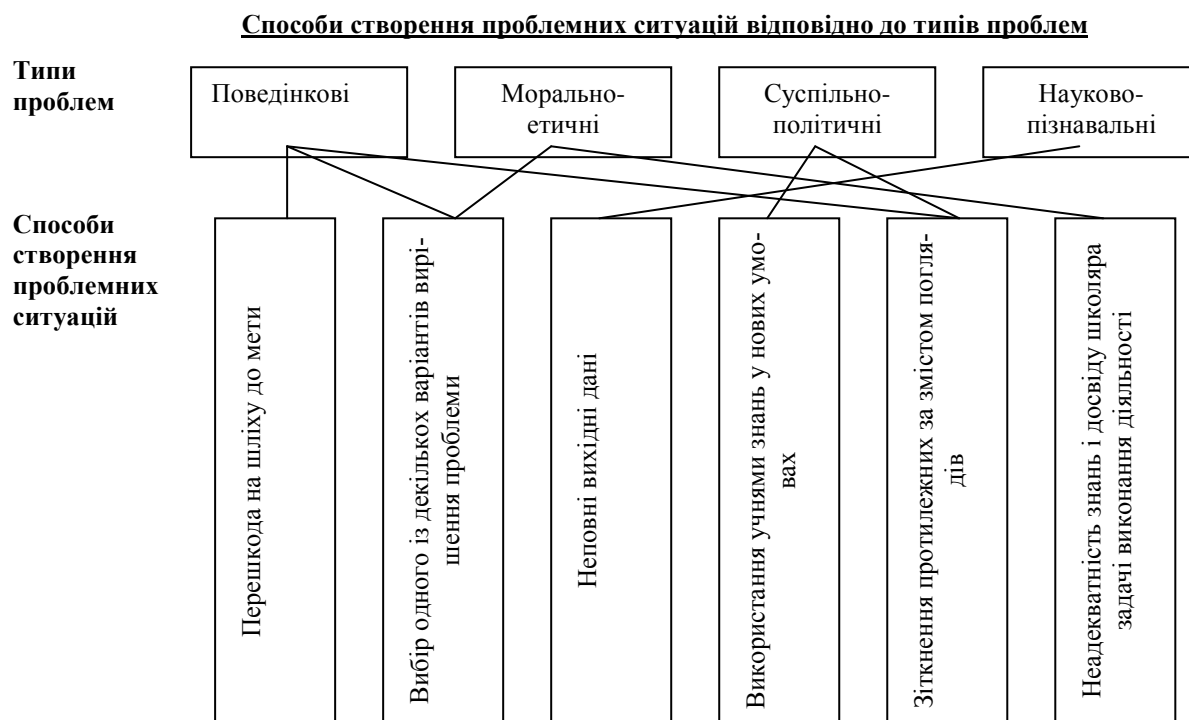
І група включає вміння, спрямовані на початок розмови, на запит інформації (прохання повідомити час, уточнити якісь деталі, якусь інформацію);

II група – вміння, спрямовані на підтримання спілкування, які б забезпечили зв'язність мовленнєвої взаємодії та логічних переходів від одних висловлювань до інших, тобто використання реплік згода – незгода, захист думки, порада, висунення нової думки тощо;

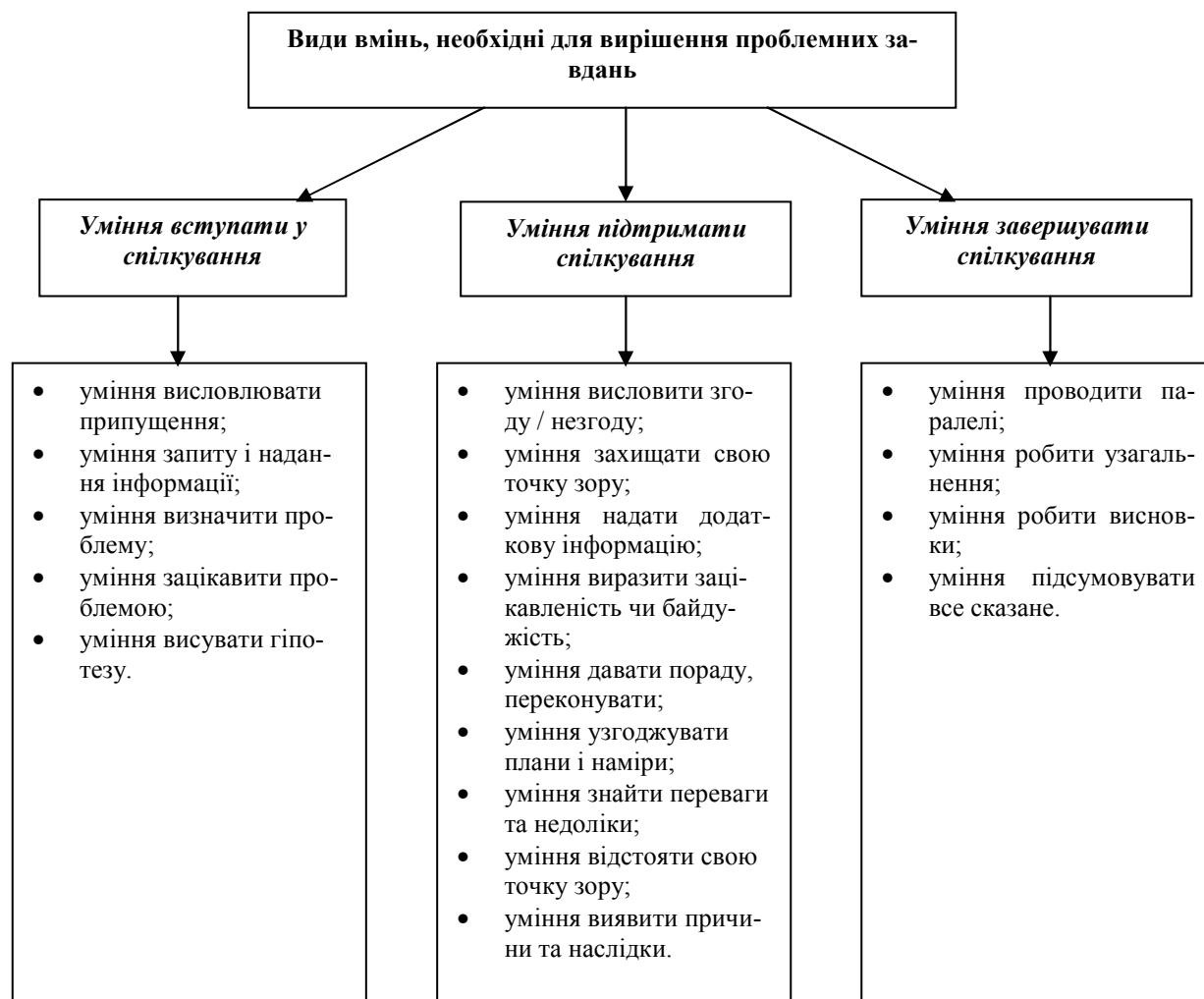
III група вмінє учити приймати рішення, підводячи підсумки з різних аспектів.

Узагальнимо види умінь у таблиці (Таблиця 3).

Таблиця 2

Таблиця 3

Отже, відповідно до 3 груп умінь ми пропонуємо 3 групи вправ, які включають у себе проблемні завдання, за допомогою яких учні будуть розвивати певні специфічні вміння. Крім того, оскільки ми навчаємо іншомовного міжкультурного спілкування, проблемні завдання повинні носити культурологічний характер.

Наведемо приклади вправ для навчання умінь іншомовного міжкультурного спілкування.

Вправа на уміння розпочинати дебати.

Завдання: *Team up. Choose a problem and in three minutes prove that this problem is the most important for the mankind.*

Хід виконання: Учні отримують на вибір проблеми:

Which is better alternative for disposing of the solid waste we don't recycle: burning it in incinerator or dumping it in landfills?

Incinerators greatly reduce the volume of trash, save landfill space, but they are expensive to build and operate, create a toxic ash and people don't want them nearby.

Landfills are easy because waste doesn't need to be separated or sorted, but they take up valuable land space and buried resources are wasted.

Ознайомившись із проблемами, учні обговорюють та вирішують, яку з них вони будуть вирішувати.

Вправи на формування умінь підтримати спілкування (уміння аналізувати різні точки зору).

Завдання: *Imagine that the situations take place in the UK or the US. What would you do in each situation? In some situations, more than one answer is possible.*

1. You're 20 minutes late for class. The teacher is explaining something to the class when you arrive. What would you do?

- a. Go in, walk up to the teacher and apologize.*
- b. Wait outside the classroom until the class is over and then apologize to the teacher.*
- c. Knock on the door and wait for the teacher to tell you it's OK to come in.*
- d. Go in as quietly as you can and take a seat.*

Хід виконання: Учні у групах обговорюють ситуацію, кожен висловлює свою точку зору, потім аналізують всі варіанти.

Вправи, спрямовані на завершення спілкування (уміння давати оцінку).

Завдання: *Listen to the story and say if the jury's decision was right.*

The woman was imprisoned. She had shot in the knee of the unarmed man who had broken into the house. He later spent six months in hospital as the result of his injury and is still unable to walk.

Хід виконання: Після прослуховування міні-тексту учні дають оцінку вироку судді.

Таким чином, при формуванні вмінь іншомовного міжкультурного спілкування доцільно використовувати проблемні завдання поведінкового, морально-етичного, суспільно-політичного та науково-пізнавального типів. Це дає можливість мобілізувати пізнавальну та мисленнєво-мовленнєву діяльність учнів шляхом подолання труднощів, протиріч, які виникають при постановці проблемних завдань. Вирішення таких завдань сприяє формуванню іншомовної соціокультурної компетенції, що і є метою навчання іноземної мови в школі.

*****

1. Програма для навчальних закладів. Англійська мова. 2 – 12 класи / Під ред. П.О. Бека. – К., 2001. – С. 12 – 21.
2. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. – Cambridge University Press, 2001. – 260 p.

Матеріал надійшов до редакції 9.11.2004р.

Сиваєва Н.П., Темченко Л.В. Формирование умений иноязычного кросс-культурного общения с помощью проблемных заданий.

В статье рассматривается методика обучения иноязычному кросс-культурному общению. Предлагается классификация проблемных заданий, анализируется их применение в разных сферах общения. Выделяются специфические умения, необходимые для кросс-культурного общения, приводятся примеры упражнений.

Sivayeva N.P., Temchenko L.V. The Formation of Cross-Cultural Communication Skills with the Help of Problem-Solving Tasks.

The article deals with the methodology of teaching cross-cultural communication to senior pupils. The classification of problem-solving tasks is given and its usage in different domains is analyzed. Specific skills and examples of exercises necessary for teaching cross-cultural communication are considered.